УДК 537.6/.8

ОБЛАСТІ НЕКОРЕКТНОСТІ ЗАКОНУ ПОВНОГО СТРУМУ І ЗАКОНУ ЕЛЕКТРОМАГНІТНОЇ ІНДУКЦІЇ

В. О. Ручкін, *канд. техн. наук,*
В. О. Тарасов, *докт. техн. наук*

Постановка проблеми. Закон повного струму і закон електромагнітної індукції є тими орієнтирами, за якими фахівці звіряють правильність своїх міркувань і дій у разі створення нових електричних машин.

У законі повного струму (1) стверджується, що циркуляція вектора напруженості магнітного поля в замкненому контурі чисельно дорівнює алгебраїчній сумі струмів, охоплюваних цим контуром [1, с. 214]; а в законі електромагнітної індукції (2) – ЕРС індукції $\varepsilon_{інд}$ у контурі дорівнює швидкості зменшення потоку індукції Ф, що пронизує цей контур [1, с. 253]. Закон повного струму може бути зображений у вигляді:

$$\Sigma H_i * dL_i = \Sigma I_n , \qquad (1)$$

де $\Sigma H_i * dL_i$ – магніторушійна сила (МРС);

ΣI_n – алгебраїчна сума струмів, охоплюваних контуром;

а закон електромагнітної індукції – у вигляді:

$$E_{інд} = - dF/dt, \qquad (2)$$

де $E_{інд}$ – ЕРС індукції в замкненому контурі;

dF/dt – величина швидкості зміни магнітного потоку, що пронизує замкнений контур.

Мається на увазі, що ці закони описують і взаємодію пари замкнених контурів, один з яких виконаний з матеріалу з великою магнітною проникністю, а інший – з матеріалу з хорошою електропровідністю.

Закон повного струму і закон електромагнітної індукції в їхній загальноприйнятій редакції не сприяють реалізації в нових електричних машинах усіх тих можливостей, які передбачені в об'єктивних закономірностях збудження струмом магнітного потоку в магнітопроводі і збудження ЕРС індукції в замкненому контурі під час зміни магнітного потоку. За допомогою натурних експериментів [2; 3] доведено, що ці два закони описують взаємодію пари замкнених контурів не будь-якої форми, як це стверджується в підручниках фізики [1, с. 214; 4, с. 255; 5, с. 44], а тільки для одного окремого випадку, коли ці замкнені контури взаємно пронизують один одного.

Мета статті – показати, що:

• крім замкнених контурів, які взаємно пронизують один одного, існують принаймні ще два види пар замкнених контурів, в яких закономірності взаємодії між двома замкненими контурами не описуються законом повного

струму і законом електромагнітної індукції в їхній сучасній редакції;

• в розділі теорії електромагнетизму, в якому знайшли своє місце закон повного струму і закон електромагнітної індукції, найближчим часом варто очікувати появи нових підрозділів.

Виклад основного матеріалу. Закономірності взаємодії двох замкнених контурів, які взаємно не пронизують один одного, можна виразити формулами (3) і (4), які відрізняються від формул (1) і (2) тільки коефіцієнтами пропорційності k_1 і k_2.

$$\Sigma H_i * dL_i = k_1 * \Sigma I_n , \qquad (3)$$

$$E_{інд} = - k_2 * dF/dt. \qquad (4)$$

Числові значення коефіцієнтів k_1 і k_2 залежать від виду пари замкнених контурів, форми кожного контуру і взаємного розташування контурів у просторі.

На рис. 1 показана пара замкнених контурів (1 і 2), які не пронизують один одного, але змінний струм у зовнішній обмотці 1 збуджує змінний магнітний потік у магнітопроводі 2, і змінний магнітний потік у цьому магнітопроводі збуджує змінну ЕРС в обмотці 1. Внутрішня обмотка 3 слугує для створення змінного магнітного потоку в магнітопроводі або для виявлення змінного магнітного потоку в ньому по індукованій в ній змінній напрузі. Умовно назвемо такий вид пари контурів паралельними замкненими контурами.

На рис. 2 зображена інша пара паралельних замкнених контурів (1 і 2). На рисунку обмотки на магнітопроводах не показані. Пустотілий короткозамкнений виток 2 може бути виготовлений з листової міді.

Незважаючи на те, що контур пустотілого короткозамкненого витка не пронизує контур магнітопроводу, змінний струм, що проходить по цьому витку, збуджує магнітний потік у магнітопроводі. Для збудження струму в пустотілому короткозамкненому витку по обмотці внутрішнього магнітопроводу пропускається змінний струм.

Хоч контур магнітопроводу не пронизує контур пустотілого короткозамкненого витка, змінний магнітний потік, що проходить по магнітопроводу, збуджує струм у цьому витку. Для збудження змінного магнітного потоку в магнітопроводі по його обмотці пропускається змінний струм. Для виявлення змінного струму в пустотілому короткозамкненому витку використовується напруга, яка індукована в обмотці на внутрішньому магнітопроводі.

На рис. 3 зображена пара замкнених конту-

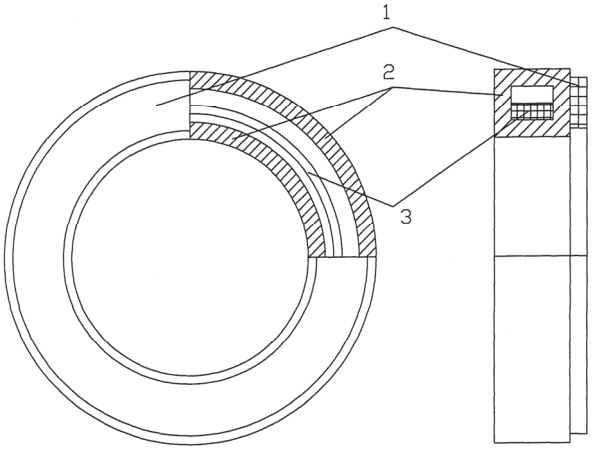

Рис. 1. Паралельні замкнені контури (1 і 2): 1 – зовнішня обмотка; 2 – магнітопровід; 3 – внутрішня обмотка

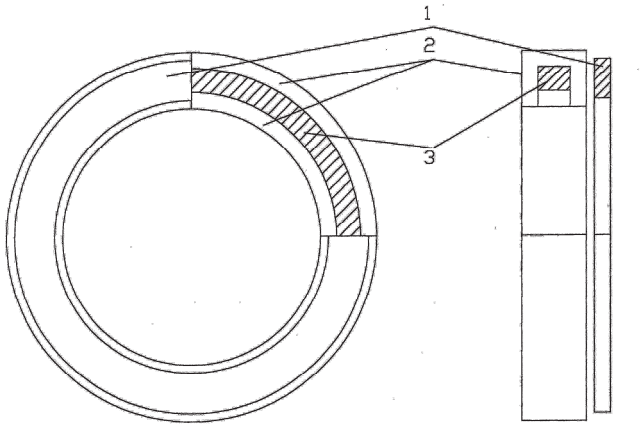

Рис. 2. Паралельні замкнені контури (1 і 2): 1 – зовнішній кільцевий магнітопровід; 2 – пустотілий короткозамкнений виток; 3 – внутрішній кільцевий магнітопровід

рів (1 і 2), які також не пронизують один одного, але закономірності взаємодії пар контурів цього виду (і числові значення коефіцієнтів k_1 і k_2) істотно відрізняються і від закономірностей взаємодії пар контурів взаємно пронизуючих один одного, і від закономірностей взаємодії пар паралельних контурів. Змінний струм у зовнішній обмотці, що не пронизує магнітопровід, збуджує змінний магнітний потік у феритовому магнітопроводі 2, але змінний магнітний потік у ньому не збуджує ЕРС індукції в зовнішній обмотці. Напруга, яка індукована у внутрішній обмотці, використовується для виявлення змінного магнітного потоку у феритовому магнітопроводі. Умовно назвемо цей вид пар контурів (1 і 2) частково екранованими.

На рис. 4 зображена інша пара (1 і 2) частково екранованих замкнених контурів. На рисунку обмотки на магнітопроводах не показані.

Змінний струм, що проходить по стінці пустотілого циліндра 2, збуджує змінний магнітний потік у феритовому магнітопроводі 1, але змінний магнітний потік у ньому не збуджує ЕРС індукції в короткозамкненому витку, утвореному пустотілим циліндром, торцями пустотілого циліндра і провідником, що з'єднує торці пустотілого циліндра.

Для збудження змінного струму, що проходить по стінці пустотілого циліндра, по обмотці кільцевого магнітопроводу 3 пропускається змінний струм; змінний магнітний потік, що проходить цим магнітопроводом, збуджує ЕРС індукції в короткозамкненому витку, утвореному пустотілим циліндром, торцями пустотілого циліндра і провідником, що з'єднує їх. Для виявлення змінного магнітного потоку в зовнішньому магнітопроводі 1, використовується напруга, що виникає в обмотці цього магнітопроводу.

Натурними експериментами, описаними в [2; 3], доведено:

• для збудження струмом магнітного потоку в замкненому контурі магнітопроводу зовсім не обов'язково, щоб струм пронизував замкнений контур магнітопроводу (див. рис. 2; 3);

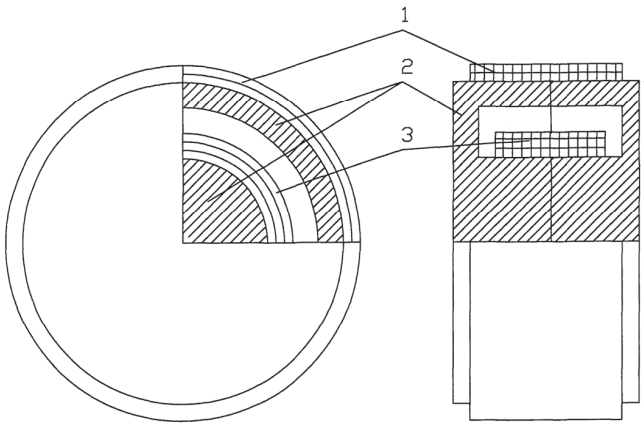

Рис. 3. Частково екранована пара контурів (1 і 2): 1 – зовнішня обмотка; 2 – магнітопровід: 3 – внутрішня обмотка

• для збудження ЕРС індукції в замкненому контурі при зміні магнітного потоку, не обов'язково, щоб магнітний потік, що змінюється, пронизував цей контур (див. рис. 1);

• у магнітопроводі, що охоплює два рівних струми, що протікають у протилежних напрямках (алгебраїчна сума струмів дорівнює нулю), може виникати магнітний потік (див. рис. 4);

• коефіцієнти взаємної індукції (взаємної індуктивності) двох замкнених контурів із матеріалу з великою електропровідністю можуть істотно розрізнятися, що є основою для побудови невзаємних електромагнітних систем (див. рис. 3; 4).

Особливістю невзаємних електромагнітних систем є те, що дія причинно-наслідкових зв'язків у них має однобічний напрямок. Точніше кажучи, у цих системах передача енергії в одному напрямку відбувається на порядок або два більш ефективно, ніж у протилежному. На вході звичайних електричних машин завжди відчувається вплив величини навантаження на їхньому виході. За умови збільшення:

• струму у вторинній обмотці трансформатора під впливом навантаження збільшується струм у первинній обмотці;

• гальмуючого моменту на валу електро-

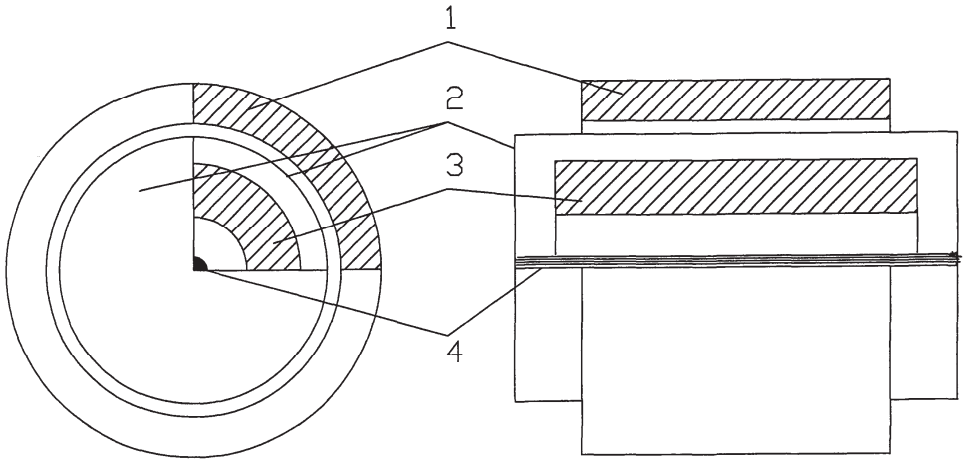

Рис. 4. Частково екранована пара контурів (1 і 2): 1 – зовнішній кільцевий магнітопровід; 2 – мідний пустотілий циліндр; 3 – внутрішній кільцевий магнітопровід; 4 – провідник

мотора збільшується струм, споживаний ним від мережі;

• струму навантаження електрогенератора збільшується гальмуючий момент на його вхідному валу. На вході електричних машин, виконаних на невзаємних електромагнітних системах, відсутній вплив величини навантаження на їхньому виході.

Можливе практичне застосування. Зміна відстані між обмоткою і магнітопроводом (див. рис. 1) надає можливість плавно регулювати величину ЕРС індукції в обмотці без комутації електричного кола. Величина ЕРС індукції в обмотці залежить не тільки від відстані між обмоткою і магнітопроводом, але й від значення діелектричного постійного середовища між обмоткою і магнітопроводом. Це дає змогу застосовувати трансформатор, зображений на цьому рисунку як датчик під час вимірювання значення діелектричного постійного середовища, зокрема, визначення процентного вмісту води в дизельному паливі.

Із цією ж метою може застосовуватися й трансформатор, зображений на рис. 2, при виборі потрібної відстані між зовнішнім кільцевим магнітопроводом і поверхнею пустотілого короткозамкненого витка.

Трансформатор, зображений на рис. 3, може застосовуватися для захисту мережі від електричних перешкод, створюваних навантаженням. Потужність від такого трансформатора обмежена інтенсивністю намагнічування магнітопроводу струмом в обмотці. При живленні потужного електромотора від такого трансформатора можна обійтися без ступінчастого включення. З такою ж метою може застосовуватися й трансформатор, зображений на рис. 4.

Висновки

Об'єктивна закономірність збудження електричним струмом магнітного потоку в замкненому контурі магнітопроводу й об'єктивна закономірність збудження ЕРС індукції в замкненому провідному контурі при зміні магнітного потоку складніша, ніж сучасні загальноприйняті уявлення про ці закономірності, зафіксовані в законі повного струму, законі електромагнітної індукції і наслідках із цих законів.

Усі сучасні електричні машини (електрогенератори, трансформатори, електромотори) побудовані тільки на контурах взаємно пронизуючих один одного. У разі застосування в електричних машинах інших видів пар контурів електричним машинам можуть додаватися нові властивості.

Можливість застосування в електричних машинах інших видів пар контурів стимулюватиме проведення інтенсивних досліджень закономірностей взаємодії паралельних замкнених контурів і невзаємних замкнених контурів.

Установлення функціональних залежностей (3) і (4) з урахуванням геометричних співвідношень у паралельних і частково екранованих парах контурів надасть можливість ефективно проектувати дійсно сучасні електричні машини.

Очевидно, що в розділі теорії електромагнетизму, в якому знайшли місце закон повного струму і закон електромагнітної індукції, найближчим часом варто очікувати появи нових підрозділів, де будуть розкриті властивості паралельних і частково екранованих пар замкнених контурів.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Зисман Г. А. , Тодес О.М.* Курс общей физики. – Т. 2. – М.: Наука, 1969. – 368 с.

2. *Ручкин В. А.* Две модели закономерности возбуждения магнитного потока. Введение в невзаимные электромагнитные системы. – К.: Знания Украины, 2012. – 23 с.

3. *Ручкин В. А.* Новое об электромагнетизме. Введение в невзаимные электромагнитные системы. – К.: Знания Украины, 2012. – 23 с.

4. *Телеснин Р. В.*, *Яковлев В. Ф.* Курс физики. Электричество. – 2-е изд., переработ: учеб. пособие для физ-мат. фак-тов пед. ин-тов. М.: Просвещение, 1960. – 488 с.

5. *Мочалов А. А.* Курс физики: учеб. пособие для вузов: в 2т. – Т.2. – Николаев: НУК, 2008. – 384 с.

ТРАНСФЕР ТЕХНОЛОГІЙ

Медицина

АПАРАТ ДЛЯ ЕЛЕКТРОСТИМУЛЯЦІЇ З БІОКЕРУВАННЯМ «ТРЕНАР-01»

Призначення. Апарат відновлює рухові функції людини, які порушені внаслідок важких захворювань центральної і периферійної нервової системи, травм у дорослих і дітей.

Сфера застосування – медицина.

Опис. Апарат має два канали електростимуляції й один канал реєстрації електроміограми.

Програма тренування:

• вимушених скорочень м'язів у різному ритмі за штучно синтезованими програмами електростимуляції;

• вимушених скорочень м'язів за природними програмами електростимуляції. Програма заснована на спеціальній обробці ЕМГ-сигналу, що надходить від довільних скорочень власних здорових м'язів пацієнта або м'язів іншої людини (інструктора) у режимі он-лайн;

• довільно вимушених скорочень м'язів. Програма електростимуляції надходить від довільних скорочень м'язу, що тренується в режимі запис-відтворення.

Переваги – зручність в експлуатації, а саме:

• світлова і звукова індикація функціонування програм;

• рідкокристалічний дисплей;

• процедурний таймер (5 – 60 хв.);

• індикація цілісності ланцюга стимуляції;

• захист від несанкціонованої подачі на пацієнта сигналу стимуляції;

• автономне живлення (9 В).

Здійснені успішні клінічні випробування, апарат внесено до Державного реєстру медичної техніки і виробів медичного призначення України і дозволено його застосування в медичній практиці, надано свідоцтво про Державну реєстрацію № 7872/2008.

На ДНВП «Електронмаш» (м. Київ) виготовлено установчу серію і повний комплект конструкторсько-технологічної документації.

Технічні характеристики

Сигнал стимуляції	прямокутні радіоімпульси
Частота	10–180 Гц, шпаруватість – 10
Частота заповнення	5 кГц, шпаруватість – 2
Максимальна інтенсивність струму стимуляції	50 мА